

УДК (330.43+334.722)338.49

ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Шлафман Н.Л., Бондаренко О.В., Захаров О.В.

У статті проаналізовано і виявлено диспропорції соціального потенціалу підприємництва в Україні та запропоновано комплекс заходів щодо усунення диспропорцій у розвитку соціального потенціалу як України в цілому, так і підприємницької діяльності, зокрема, в контексті сталого розвитку країни

Для більшості країн світу, у т.ч. і країн Європейського Союзу (ЄС), розвиток підприємництва є невід'ємною складовою економічної і соціальної політики. Отже, справедливо розглядати соціальний потенціал підприємництва як показник соціально-економічного розвитку суспільства [1]. Адже, з одного боку, підприємництво є фактором соціально-економічного прогресу, а з іншого – в умовах соціально-економічного прогресу воно буде розвиватися високими темпами, цілком реалізуючи свій соціальний потенціал. Під соціальним потенціалом підприємництва ми будемо розуміти категорію, що характеризує сукупні можливості і здатності суспільства, соціальних груп та індивідів до підприємницької діяльності. Однак, розвиток соціального потенціалу підприємництва багато в чому визначає таке явище, як бідність населення, яка, у сучасних умовах, являє собою нездатність забезпечити людині споживання матеріальних і соціальних благ на рівні, достатньому для досягнення і підтримки її конкурентоздатності на ринку праці і/або для активної участі в житті регіонального соціуму. Саме бідність визначає обмеженість доступу значної частини населення нашої країни до ресурсів розвитку: якісних послуг освіти й охорони здоров'я, можливості успішної соціалізації молоді, тощо, а отже – реалізації власного підприємницького потенціалу. Так, відповідно до критеріїв ООН, більше 60% населення України перебуває за межею бідності, тому що має дохід менше 6000 доларів на рік (табл.1). За купівельною спроможністю населення України займає передостаннє місце серед країн Європи.

В поточному році відбувається подальше зниження реальних доходів населення: за даними Державної служби статистики України, в серпні 2015 р. реальна заробітна плата знизилася майже на 24% в порівнянні з серпнем 2014 року (рис.1).

Таблиця 1

**Розподіл населення за рівнем середньодушових
еквівалентних загальних доходів (%)**

	I квартал 2014 р.	I квартал 2015 р.
Усе населення (тис. осіб)	41437,7	38982,6
Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, грн.:		
до 480,0	0,5	0,4
480,1–840,0	2,9	2,9
840,1–1200,0	11,0	7,4
1200,1–1560,0	19,9	16,3
1560,1–1920,0	21,7	18,9
1920,1–2280,0	15,4	17,9
2280,1–2640,0	10,2	12,5
2640,1–3000,0	6,7	8,1
3000,1–3360,0	4,3	4,8
3360,1–3720,0	2,2	3,5
понад 3720,0	5,2	7,3
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, нижчими: середнього рівня загальних доходів	61,1	60,8
прожиткового мінімуму (1176,0 грн.)	13,0	10,0

Якщо порівняти Україну з Росією, Казахстаном та Кубою за динамікою індексу людського розвитку у 1980-2012 роках, то побачимо (табл. 2), що у Казахстані середньорічний приріст ІЛР у 2000-2013 рр. склав 0,84%, на Кубі – 0,73% та в Україні – 0,73%. Причому з 2008 р. Україна за цим індексом знизилась на 5 сходинок [2]. І якщо раніше ІЛР України підвищувався за рахунок складової «Освіта», то на протязі останніх років з'явилась негативна тенденція підвищення частки неписьменних серед населення у віці старше 6 років (наприклад, з 4,7% у 2009 р. до 5,2% у 2015 р.) [3]. Що стосується складової «Добробут», то, за даними Держстату України, який у січні 2015 р. провів модульне опитування 10,6 тис. домогосподарств [4], які брали участь у вибірковому обстеженні умов життя, щодо їхніх доходів та споживчих можливостей, частка домогосподарств, які оцінили рівень своїх доходів як достатній, склала 55%, що на 7 % менше, ніж у 2013 р. При цьому частка домогосподарств, які повідомили, що мали можливість робити заощадження, скоротилась на чверть і становила 8%.

Таблиця 2

Тенденції в області ІЛР, 1980-2014 рр.

Рейтинг стран за ІЛР 2014	Індекс людського розвитку (ІЛР) значення									Індекс людського розвитку (ІЛР)		Середньорічний приріст ІЛР %		
	1980	1990	2000	2005	2007	2010	2011	2012	2013	2014	змiна 2008- 2013	1980-1990	1990-2000	2000-2013
РФ	...	0,730	0,713	0,753	0,770	0,782	0,784	0,788	0,778	57	0	...	-0,17	0,64
Куба	0,626	0,681	0,690	0,735	0,770	0,775	0,777	0,780	0,815	45	-9	0,68	0,17	0,73
Казахстан	0,663	0,721	0,734	0,744	0,750	0,754	0,757	70	-1	...	-0,09	0,84
Україна	...	0,714	0,673	0,718	0,722	0,726	0,730	0,733	0,734	83	-5	...	-0,54	0,73

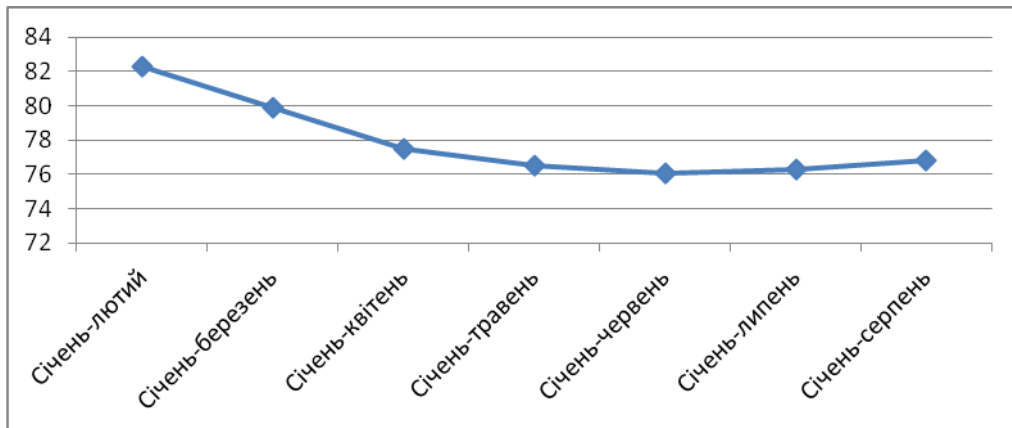

Рис. 1. Індеси реальної зарплатної плати в Україні у 2015 році, у % до відповідного періоду попереднього року.

Вважали свій дохід достатнім для нормального харчування, але обмежували себе у споживанні непродовольчих товарів та послуг 41% домогосподарств (у 2013р. – 35%). Близько 4% домогосподарств (на 0,2 % більше, ніж у 2013 р.) повідомили, що не змогли забезпечити навіть достатнє харчування.

Порівняно з 2013р. дещо зросла частка домогосподарств з дітьми, які через нестачу коштів не могли давати дітям фрукти чи соки – 2,2% домогосподарств проти 1,9% у 2013 р. Не могли давати дітям їжу або гроші на харчування в школі 0,5% домогосподарств з дітьми (у 2013р. – 0,6%). Серед багатодітних домогосподарств не мали змоги давати дітям їжу або гроші на харчування в школі 3% домогосподарств (у 2013р. – 2%), фрукти чи соки – 6% (4%).

На наш погляд, на підвищену увагу заслугове розподілення відповідей на питання про очікування зміни економічного становища домогосподарств на наступний рік: майже дві третини домогосподарств очікують погіршення свого добробуту (у січні 2014р. таких домогосподарств було 23%), 29% – не сподіваються на зміну свого матеріального становища (66%), і лише 4% оптимістично дивляться у майбутнє і сподіваються на покращання існуючого становища (десята частина) (табл. 3). Порівняно з підсумками аналогічного опитування у січні 2014р. відбулося зменшення часток домогосподарств з оптимістичними очікуваннями серед усіх типів домогосподарств незалежно від місця проживання та наявності дітей [4].

Таблиця 3

**Розподіли домогосподарств за оцінкою зміни їх матеріального стану
та економічними очікуваннями на наступний рік**

Із загальної кількості частка домогосподарств (%), які вважають, що їх матеріальний стан у наступному році:	2013 р.	2014 р.
покращиться	10,1	3,5
залишиться без змін	65,7	28,9
погіршиться	22,7	65,3
не змогли відповісти	1,5	2,3

Ці прогнози виявились слухними, адже частка населення із середньодушовими доходами нижче розміру фактичного прожиткового мінімуму (у I кварталі 2015 р. – 1633 грн., у I кварталі 2014 р. – 1238 грн.) у січні - березні 2015 р. зросла майже вдвічі і становила 31%. Крім того, співвідношення мінімального рівня загальних доходів серед найбільш забезпечених 10% населення до максимального рівня серед найменш забезпечених 10% населення збільшилося, порівняно з I кварталом 2014 р. та становило 2,9 рази (у I кварталі 2014 р. – 2,8 рази). Як показав аналіз вартісної структури прожиткового мінімуму, в Україні основна частина витрат приходиться на групу продовольчих товарів – 55%, що характерно для слаборозвинених країн, тоді як у розвинутих країнах питома вага цих витрат складає 10-15%, зокрема у США – 15,4%, у Канаді - 14 % [5].

Якщо розглядати проблему бідності в Україні, то необхідно відзначити, що на початковому етапі ринкових перетворень бідними були переважно соціально вразливі верстви населення, тобто мала місце так звана «соціальна» бідність, то сьогодні переважна більшість бідних – це працездатні члени суспільства, що одержують низькі доходи, тобто переважає «економічна» бідність. Основними причинами такого стану є низький рівень заробітних плат, затримки з їх виплатою, безробіття, тощо. Це призводить до таких негативних наслідків, як: деактивізація економічної діяльності працездатного населення країни, їх професійна деградація, а отже - стримування процесу формування середнього класу, як соціальної основи економічного розвитку, погіршення здоров'я, зниження якості освіти населення, зростання смертності.

В усіх країнах, що проводять політику зниження бідності, застосовуються єдині принципи встановлення прожиткового мінімуму, визначені конвенцією МОП № 117 (ст. 5, ч. 2) і Конвенцією МОП № 82 (ст. 9, ч. 2): «...При встановленні прожиткового мінімуму приймаються до уваги такі основні потреби родин трудящих як продукти харчування, їхня калорійність, житло, одяг, медичне обслуговування й освіта». Склад

споживчого кошика різних країн, що застосовують цей метод виміру бідності, варіює в залежності від рівня економічного розвитку країни і уявлень суспільства про стандарти якості та рівня життя. Однак у розвинутих країнах методологія розрахунку споживчого бюджету відрізняється від методології, що використовується на пострадянському просторі. У цих країнах (США, Германия, Іспанія тощо) при складанні споживчого кошика використовується дані про динаміку споживання населенням різних товарів і послуг, на відміну від країн СНГ (у тому складі й України), де споживчий кошик – це мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності.

Таким чином, соціальний потенціал підприємництва в Україні погіршується. Крім того, за інформацією Transparency International, значно погіршилися умови в сфері ведення підприємницької діяльності. В першу чергу, це відноситься до видів, які вимагають тривалого періоду часу для реалізації інвестиційних проектів. Закони, що регулюють багато питань здійснення діяльності, як українських, так і зарубіжних компаній, залишаються малоефективними на практиці. Величезну силу набула корупція практично у всіх сферах життя громадян України: зі ста сімдесяти семи держав, які перераховані в списку обстежуваних експертами Transparency International, Україна знаходиться на 142-му місці з 175 країн [6]. За даними Українського інституту стратегій глобального розвитку та адаптації, корупція в Україні у 2015 р., незважаючи на зміну політичної еліти і прихід до влади нових людей, не зменшилася, а в деяких сферах навіть зросла на 5-18% (табл. 4) [7].

Таблиця 4

Найбільш корумповані галузі (за оцінками українців)

Рівень корупції в галузі	2013 р., %	2015 р., %	Зростання, %
Судова система	47,3	66,0	18,7
Правоохоронні органи	45,4	64,0	18,6
Державна влада в цілому	44,9	56,0	11,1
Медицина	40,6	54,0	13,4
Політична сфера в цілому	43,4	53,0	9,6
Політичні партії	38,3	45,0	6,7
Освіта	31,5	43,0	11,5
Економічна сфера, діяльність підприємств	30,2	36,0	5,8
Збройні сили України	19,6	28,0	8,4
Суспільні організації	15,8	20,0	4,2

За даними Doing Business 2015, Україна займає 96 місце серед 189 країн за рейтингом сприятливості умов для підприємницької діяльності,

тоді як пострадянські країни мають значно вищі рейтинги: Казахстан – 77, Молдова – 63, Росія – 62, а Беларусь – 57. А за показником «оподаткування» Україна займає 108 місце, тоді як Казахстан – 17, Росія – 49, Беларусь – 60, Молдова – 70 [8].

Отже, все вищезазначене дозволяє зробити висновок про необхідність усунення диспропорцій у розвитку соціального потенціалу як України в цілому, так і підприємницької діяльності, зокрема, в контексті сталого розвитку країни, для чого необхідно забезпечити підвищення якості життя та здоров'я населення шляхом довгострокових державних програм в області підвищення його доходів, а саме:

1. Створити умови для формування розвинутого і досить ємного ринку праці, в якому найбільш численними суб'єктами будуть виступати наймані працівники, що складатимуть не менше 60-70% від загальної чисельності економічно активного населення, з низькою часткою тіньового ринку (не перевищуючою 5-10% від чисельності економічно активного населення) і безробітних (не перевищуючою 3-5%), для чого:

– розробити і затвердити програму реформи заробітної плати до 2020р., спрямовану на її максимальну легалізацію, значне збільшення фонду оплати праці, за рахунок підвищення частки оплати праці до рівня 20-25% від загальних витрат на виробництво продукції. Для цього зменшити навантаження на фонд оплати праці шляхом встановлення для роботодавців ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у розмірі 15%;

– невідкладно переглянути набір продуктів харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, а також мінімальний набір непродовольчих товарів та мінімальний набір послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, та змінити, відповідно до фактичних витрат населення, співвідношення продовольчих та непродовольчих товарів, а також послуг відповідно до реальних показників витрат та з урахуванням потреб нормального відтворення людини. Крім того, законодавчо закріпити перегляд наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, з урахуванням яких визначається величина прожиткового мінімуму відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» не рідше, ніж 1 раз на рік;

– відновити практику розробки державних програм зайнятості населення, забезпечених відповідними механізмами реалізації і фінансовими ресурсами;

– впровадити моніторинг ринку праці, що дозволить виявити тенденції попиту та пропозиції робочої сили, обґрунтувати раціональну

структуру та обсяги підготовки кадрів в установах усіх видів професійної освіти. За результатами моніторингу можна виявити потреби територій в робочій силі, тенденції її попиту та пропозиції, обґрунтувати раціональну структуру та обсяги підготовки кадрів в установах професійної освіти, що є найважливішою передумовою адекватності ринку освітніх послуг ринку праці, визначення стратегії навчальних закладів щодо підготовки та працевлаштування випускників.

2. З метою усунення диспропорцій у розподіленні населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів:

– реформувати податок на доходи фізичних осіб таким чином: при розрахунку податку на доходи фізичних осіб закріпити законодавчо не податкову соціальну пільгу, а неоподатковуваний мінімум щомісячного доходу на рівні мінімальної заробітної плати;

– виконати рекомендації ООН щодо співвідношення мінімальної і середньої зарплати штатного працівника на рівні 50%.

Збільшення, внаслідок реалізації запропонованого комплексу заходів, середньої зарплати в Україні дозволить компенсувати втрати Пенсійного фонду від зменшення ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для роботодавців та забезпечити відновлення і розвиток соціального потенціалу підприємництва у країні у контексті її сталого розвитку.

Література

1. Бурганова Э.Ф. Малый бизнес: социальный потенциал, управление / Дисс. к.соц.н.– С.-Петербург, 1999.– 130 с. [С.52].
2. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience.– Copyright © 2014 by the United Nations Development Programme 1 UN Plaza, New York, NY 10017, USA. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org>
3. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2015 році: Статистичний збірник. – К.: ІВЦ Держстату України, 2015. – 86 с. [С.49].
4. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2014 році: Доповідь. – К.: ІВЦ Держстату України, 2015. – 11 с.
5. Чья корзина тяжелее? Сравнение потребительских корзин в России и США. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/349108/#ixzz3nbq7Ftjw>
6. Индекс сприйняття корупції 2014. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: www.transparency.org
7. За последние 2 года уровень коррупции в Украине вырос на 18%, -

исследование. – [Електронне джерело]. – Режим доступу:
<http://uisgda.com/analituka/>

8. Doing Business 2015 / The International Bank for Reconstruction and
Development / The World Bank. – [Електронне джерело]. – Режим доступу:
www.worldbank.org

Abstract

Shlafman N., Bondarenko E., Zakcharov A.

Overcoming social imbalances potential business in Ukraine

The article analyzes revealed disparities and social potential of business in Ukraine and proposed a set of measures to address the imbalances in the development of social potential of Ukraine as a whole, and entrepreneurship, particularly in the context of sustainable development.